

ÇOCUK HAKLARININ GELİŞİMİ VE KARŞILAŞTIRMALI OLARAK ANAYASAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Aydın İPEK*

Özet

Çocuk hakları geçmişten günümüze gelişerek gelmiştir. Bu gelişim süreci, daha önce var olan hukuk sistemlerinden günümüze yeterli bir fikri altyapıyı oluşturacak şekilde ele alınmıştır. Geçen yüzyılda bu alanda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Uluslararası Hukuk alanında önemli çalışmalar bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, çocuk hakları alanındaki en önemli sözleşme olarak kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin tarafıdır.

Hazırlık çalışmaları devam eden yeni anayasada çocuk hakları konusunda yapılacak düzenlemeye katkı sunmak amacıyla çocuk hakları konusu günümüz anayasaları ile karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. 1982 Anayasasının karşılaştırmalı yaklaşımla değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu değerlendirme yapılırken çocuk haklarının yeni anayasada nasıl düzenlenmesi gerektiği konusunda da fikirler ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler

Çocuk, çocuk hakları, 1982 Anayasası, günümüz anayasaları, karşılaştırmalı yaklaşım

**Development of Children's Rights and Comparative
Evaluation from Constitutional View**

Abstract

* Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Children's rights has evolved from the past to present day. I discuss the development process that pre-existing legal systems to establish an adequate view of the foundation. In the last century there has been significant progress in this area. The Republic of Turkey is part of the most important agreement related to children's rights, the United Nations Convention on Rights of the Child.

This study aims to contribute to amendments in the field of children's rights and compare with contemporary constitutions. It is important to evaluate the 1982 Constitution as a comparative approach. During this evaluation this study puts forward ideas how to regulate the children's rights in the new constitution.

Keywords

Children, children's rights, 1982 Constitution, contemporary constitutions, comparative approach.

GİRİŞ

Bilindiği üzere çocuk bedensel ve ruhsal açıdan sürekli gelişim ve değişim gösteren ve bu gelişimini tamamlamamış bir bireydir. Bu gelişim ve değişimin sağlıklı olarak devam etmesinde toplumun ve toplumun örgütlenmiş şekli olan devletin sorumluluğu söz konusudur.

Özellikle insan haklarının önemli bir düzenleme alanını oluşturan çocuk haklarının tarihi gelişimine baktığımızda çocuğun serbestçe tasarruf edilebilir bir varlıktan, hakları olan kişilik sahibi bir özneye dönüştüğünü görürüz. Çocuk haklarını konu alan ve bu hakları korumayı amaçlayan ulusal ve uluslararası hukuk kuralları yeni bir düzenleme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak çocuk hakları ile ilgili düşüncelerin kökleri ve başlangıcının oldukça eski olduğu da unutulmamalıdır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Batı toplumlarında çocuk haklarının düzenlenerek koruma altına alınması yönünde ki çabaları sonraki yıllarda bu hakları uluslararası sözleşmelerle de koruma altına alma yönündeki anlayış ve çabalar takip etmiştir. Türkiye'de bu anlayış ve çabaların doğal bir sonucu olarak çocuk hakları sözleşmelerinin bir tarafı olmuştur.

Çocuk hakları kimi devletlerin anayasalarında başlıca bir düzenleme alanı olarak görülürken, ülkemiz başta olmak üzere birçok devlet ise anayasalarında çocuk haklarını aile, gençlik, eğitim vb. başlıklar altında düzenlemektedir. Özellikle ilk haliyle 1982 Anayasası çocuk haklarını düzenlerken oldukça cimri bir anlayış sergilemiştir. Hatta çocuk haklarını korumaktan çok, çocuk yapmayı engellemenin öğretimi ve bu öğretimin uygulanmasını sağlamayı görev edinen bir portre çizmekten geri durmamıştır.

I. Çocuk Kavramı

Çocuk kavramı üzerindeki tartışmaların devam ettiği gerçeği karşısında tanımlanmasının kolay olmadığı söylenilebilir. Öncelikle çocukluk herhangi bir sabit döneme ait tek bir evrensel deneyim değildir. Farklı toplumlarda ve kültürlerde görecelik ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak yaş ayrımı açısından da sorunludur. Evlenme yaşı, cezai ehliyet yaşı farklılaşabilmektedir. Üçüncü olarak “yetişkin olmayanlar” tanımı bir grup genç için yerinde ve uygun bir tanımken diğer bir grup içinse yetişkin faaliyetlerine katılmalarını engelleyen bir yapı oluşturmaktadır. Dördüncü olarak, çocuk tanımı bir iktidar ilişkisinin sonucu olarak düşünüldüğünde, çocuğun tanımının toplumda iktidara sahip olanlar tarafından yapıldığı görülecektir. Bu bağlamda çocuklar, boyun eğme ve bağımlı olma durumu açısından açıklanırsa ABD'nin Güney eyaletlerindeki kölelerle benzeştirilmiş olacaktır. Son olarak da çocukluğun yaşamın özel bir evresi olarak ele alınması, yaşamın beşikten mezara uzanan kesintisiz bir gelişim olduğu değerlendirmesinden bakılacak olursa, yapay bir ayrım olarak değerlendirilebilir.¹

Çocuğun kendi başına hareket edecek kabiliyet açısından bedensel-cinsel olgunluğun yeterli sayıldığı dönemler olsa da günümüzde düşünsel olgunluk önem kazanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da bu olgunluğun kız ve erkek çocuklarda eşit olarak 18 yaşında var olduğu kabul edilmektedir. Nitekim BM Çocuk Hakları Sözleşmesi de çocuğu,

¹ FRANKLİN, Bob, **Çocuk Hakları**, (Çev: TÜRKER, Alev), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1993, ss. 21-23

“18 yaşından küçük insan” olarak tanımlamaktadır.² 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu benzer şekilde 3. maddesinde “Daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişi”yi çocuk olarak tanımlamaktadır.³

Çocuk hakları özel olmakla birlikte insan haklarının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Çocuğun siyasi hakları olmadığı gerçeğinden yola çıkarak siyasi haklar dışında çocuk hakları diğer insan hakları sınıflandırması içinde değerlendirilmelidir.⁴ Ayrıca çocukların siyasi haklar dışında ekonomik haklarında birçoğuna sahip olmadığı unutulmamalıdır.⁵

II. Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi

Çocuk hakları, hukukun çocuklara özgü olan yanıdır. Diğer bir deyişle çocuk hukukunun düzenleme alanıdır. Çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, ahlâki ve ekonomik bakımdan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal şekilde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlarıdır.⁶ Hiç kuşkusuz çocuk haklarını kökleştirip güçlendirmek, toplumun demokratik kültürüne, geleceğine sağlıklı yapısına ilişkin en yararlı yatırım ve en yararlı katkı olarak değerlendirilebilir.⁷

Çocuk haklarının tarihçesi, çocuğun üzerinde serbestçe tasarruf edilebilir, devir ve terk edilebilir, hatta öldürülebilir bir varlık olmaktan çıkarılıp, hakları olan kişilik sahibi bir özneye dönüştürülmesinin

² SEROZAN, Rona, **Çocuk Hukuku**, Vedat Kitapçılık Yay., İkinci Bası, İstanbul, 2005, s. 11; aynı tanım için bkz: YILMAZ, Ejder, **Hukuk Sözlüğü**, Yetkin Yay., Ankara, 2011, 271

³ YURTCAN, Erdener, **Çocuk Koruma Kanunu ve Yorumu**, Kare Yay., Ocak İstanbul, 2006, s. 9

⁴ POLAT, Oğuz, **Çocuk ve Hakları**, Analiz Yay., İstanbul, 1997, s. 47

⁵ ERDOĞAN, Oktay, **Çocuk Hakları**, Acar Basım, İstanbul, 2011, s. 152

⁶ AKYÜZ, Emine, “Çocuk Hukukunun Gelişimi ve Çocuk Koruma Sisteminin Değerlendirilmesi”, **I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı -2**, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul, 2011, ss. 18-19

⁷ SEROZAN, 2005, s. 9

serüveni şeklinde özetlenebilir. Bu haklar, yetişkin hakları ile çelişki içinde değildir. Günümüzde insan hakları hukukunun bir parçası olarak kabul edilmektedir.⁸

Batı Hukukunun başlangıcı olarak kabul edilen Roma Hukukunda, aile reisinin çocuğu öldürme hakkı, köle olarak başkalarına satma hakkı, kiralama hakkı söz konudur. Iustinianus devrine kadar devam eden bu durum sonraları evlatlar lehine gelişme göstermiştir.⁹ Hatta Aristo ve Platon kendi dönemlerinde çocuk öldürme yetkisinin babada olması gerektiğini savunmuşlardır.¹⁰ Cermenlerde de Roma hukukuna benzer şekilde babanın çocuğunu satma, köle olarak verme ve öldürme hakkı söz konusudur.¹¹ Eski Yunanlılar, özellikle de Spartalıların sakat çocukları terk etmeden öldürmeye kadar giden bir tavır içinde oldukları da bilinmektedir.¹²

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında Roma'da olduğu gibi çocuklar üzerinde babanın sınırsız hakimiyeti söz konusu değildir.¹³

Yani babanın çocuğu köle olarak satma hakkı, öldürme hakkı gibi haklar söz konusu değildir. Ayrıca evlenmemiş erkek çocuklar mirasçı olma hakkına sahiptir. Eğer erkek çocuk yoksa kız çocukların da miras hakkı vardır. Ancak mirastan pay alan erkeklerin kız çocuklarına

⁸ BALO, Solmaz Yusuf, **Uluslararası İlkeler Işığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması**, Seçkin Yay., İkinci Baskı, Ankara, 2009, s. 168

⁹ AKINCI, Şahin, **Roma Hukuku Dersleri**, Sayram Yay., Konya, 2011, s. 182-187

¹⁰ POLAT, 1997, s. 9

¹¹ AKYÜZ, Emine, **Çocuk Hukuku (Çocukların Hakları ve Korunması)**, Pegem Akademi Yay., Ankara, 2010, ss. 19-20

¹² AKINCI, Füsun SOKULLU, **Kriminoloji ve Çocuk Açısından Çocuk İhmali ve İstismarı, I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı -2**, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul, 2011, s. 122

¹³ DEMİR, Abdullah, **Türk Hukuk Tarihi**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2011, s. 24

bakmak, evlendirmek çeyizlerini ve düğün masrafları karşılamak yükümlülüğü söz konusudur.¹⁴

İslam öncesi Arap toplumlarında kız çocuklarının diri diri gömülmesi ve miras hakkının olmaması da çocuklar açısından kötü durumun sadece Roma Hukuku ile sınırlı olmadığını göstermektedir.

İslam Hukukunda çocukların hak ehliyeti, sağ doğmak şartıyla cenin olmakla hem kız hem erkek için başlar. Büluğ (ergenlik) devresine kadar çocukların cezai ehliyeti yoktur.¹⁵ Ayrıca velayeti altındaki çocuğun haklarına özen göstermeyen babaya Kadı (Yargıç) müdahalede bulunarak “tazir” ile cezalandırabilmektedir.¹⁶ İslam Hukuku çocuk haklarını ana baba dahil herkese karşı ileri sürülebilen haklar olarak değerlendirmiştir.¹⁷ Roma’da ki gibi öldürmeye, kiralamaya kadar giden haklar söz konusu değildir. Aksine çocuklar emanet olarak görülür. Özellikle ana babası olmayan çocukların hakkı son derece koruma altına alınmıştır.

Selçuklu ve Osmanlı döneminde vakıflar yoluyla çocukların okutulup yetiştirildiği, çocuklara hizmet sunumunda bulunduğu bilinmektedir. Lale Devrinde bazı vergilerin gelirleri doğrudan çocuklara tahsis edilmiştir.¹⁸

Ortaçağ Avrupası’nda konuşulan temel dillerde çocukluğu ifade eden kelimeler bulunmamaktadır. Ayrıca çocukluğun özel bir dönem olarak görülmediği de söylenilebilir.¹⁹ Rönesans ile birlikte çocuk ve

¹⁴ CİN, Halil, ve AKYILMAZ, Gül, **Türk Hukuk Tarihi**, Sayram Yay., 4 Baskı, Konya, 2011, s. 37

¹⁵ DEMİR, 2011, ss. 138-139

¹⁶ İNAN, Ali Naim, **Çocuk Hukuku**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., İstanbul, 1968, s. 6

¹⁷ ERDOĞAN, 2011, s. 157

¹⁸ SAYITA, Sevgi Usta, **Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile (Kişi) Yanına Verilmesi**, Filiz Kitabevi Yay., İstanbul, 1996, ss. 25-26

¹⁹ YURTSEVER, Müge, “Ebeveyn Çocuk Hakları Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Anne-Babaların Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının Farklı

çocukluk kavramları oluşmaya başlamış, Aydınlanma dönemi filozoflarınca eğitim ve yetiştirilmeleri konusunda fikirleri sürülmüştür.²⁰

Çocuğun korunması ile ilgili olarak toplumsal kurallar önceleri dinsel etkiler ve dinsel nitelikli kuruluşlar aracılığı ile olmuştur. Bu ilginin dini etkenlerin dışında toplumsal çerçevede kurumsallaşması 19. yüzyılda başlamıştır.²¹

Farklı uygarlıkların birbirleri ile ilişkilerinin ve birbirlerini etkilemelerinin artması hatta iç içe geçen uygarlıklar, çatışma ve sorunların dünya ölçeğinde gündeme gelmesi ve çözümün yine dünya ölçeğinde birlikte aranması evrensel çocuk ve insan hakları anlayışını oluşturmaktadır. Bu çerçevede düşünecek olursak çocuk hakları, dünya tarihi serüveninin, toplumlar arası ilişkilerin ve mücadelelerin ortaya çıkardığı vazgeçilmez haklar olarak karşımıza çıkmaktadır.²² Özellikle 19 ve 20. yüzyılın bu bağlamda değerlendirilmesi anlamlı olacaktır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti döneminde, Uluslararası Çocuk Hakları Bildirgesi hazırlanmış, “Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi” adı altında 1924 yılında Cenevre’de kabul edilmiştir. Bu Bildirge önsöz ve beş ilkeden oluşmuştur. Bu Bildirge ile ilk kez çocuk hakları uluslararası koruma altına alınmıştır. Bu Bildirgeyi kabul eden devletlerden biri olan genç Türkiye Cumhuriyeti adına M. Kemal Atatürk imzalamıştır.²³ Bu Bildirge ile çocukların “yaşama, gelişme,

Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi” Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s. 19

²⁰ AYZÖĞ, Duygu, “Öğrencilerin Çocuk Haklarını Algılama Düzeyleri İle Başarıları Arasındaki İlişki”, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s. 7

²¹ AKYÜZ, 2011, s. 21

²² EĞRİBEL, Ertan, “Türkiye Çocuk Hakları İçin Önsöz Yerine: Mevcut Düzen İçinde Uygarlık Dışı, Uluslar Ötesi Yeni Bir Kategori Olarak Çocukluk Mu? Yoksa Uygarlık Krizini Açacak Yeni Bir Dünya Mı?”, **I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı -2**, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul, 2011, s. 323

²³ BALO, 2009, s. 168

beslenme, yardım görme, istismardan korunma” hakları koruma altına alınmıştır.²⁴

İkinci Dünya Savaşından sonra Birleşmiş Milletlerin Kuruluşunu izleyen yıllarda Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu ile Ekonomik ve Sosyal Haklar Meclisi'nin hazırladığı tasarı, Birleşmiş Milletler'e üye devletlere görüşleri alınmak üzere gönderilmiştir. Üye devletlerin çoğunluğu, hukuksal bağlayıcılığı olmayan ve uygulama zorunluluğu bulunmayan genel ilkeler şeklindeki bir bildirgeye taraftar oldukları şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bu öneriler dikkate alınarak gözden geçirilen tasarı, 20 Kasım 1959 tarihinde “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi” adı altında kabul edilmiştir.²⁵ Bu Bildirge, ahlaki bir metin olup bağlayıcı niteliğe sahip değildir.²⁶ Önsöz ve on maddeden oluşan Bildirge öğüt niteliğindeki bazı genel ilkelerin dünyaya duyurulması açısından önemlidir.²⁷

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'nin 1959 yılında kabulünden sonraki 20 yıl içinde çocuk hakları konusunda anlayışlar değişmiş, yeni fikirler ortaya çıkmıştır. Böylece çocuk haklarının kapsamı genişlemiş, çocukların karşılaştığı güçlükler ve istismara ilişkin verilerin çoğalması da bu gelişimde etkili olmuştur. Bu ve benzeri nedenlerle çocuk haklarını güçlendirme ve yaşama geçirme yönündeki uluslararası irade kabul görmeye başlamıştır.²⁸

20 Kasım 1989 tarihinde BM Genel Kurulu Tarafından Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kabul edilmiştir. Bu Sözleşmenin önemi

²⁴ MOROĞLU, Nazan, “Ulusal ve uluslar arası Hukukta Çocuk Hakları”, Türkiye’de ve Dünya da Çocuk Hakları, Alman Liseliler Kültür ve Eğitim Vakfı Yay, İstanbul, 2003, s. 31

²⁵ MOROĞLU, 2003, s. 32; İNAN, 1968, s. 98

²⁶ ERDOĞAN, 2011, s. 173

²⁷ BALO, 2009, s. 169

²⁸ BOĞA, Mehmet, “Çocuk Suçluluğunun Sosyo-Ekonomik Sebepleri ve Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirler”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2011, s. 23

uluslararası hukukta, çocuk haklarını koruyan temel yasa olmasından kaynaklanmaktadır.²⁹

Doğal hukukta çocuğun öncelikle insan olmasından, sonra da bakıma, korunmaya ve yetiştirilmeye muhtaç olmasından kaynaklanan haklar olarak kabul edilen çocuk hakları, Sözleşmenin doğal hukukta sözü edilmeyen haklara yer vermesiyle pozitif hukukun doğal hukukun önüne geçtiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁰

Türkiye, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi 14.09.1990 tarihinde imzalamış, 9.12.1994 tarih ve 4058 Sayılı Kanunla onaylanması uygun bulmuştur. Sözleşme, 27.01.1995 günü Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak Türkiye, Sözleşmenin 17, 29 ve 30. maddelerine, TC. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Andlaşması hükümleri ve ruhuna uygun yorumlama hakkına ilişkin olarak çekince koymuştur.

Söz konusu çekince konulan maddelerde azınlık çocuklarının dil, eğitim ve kültür haklarına ilişkindir.³¹ Bu maddelerde yerli ahaliden (halk) olan çocuk, dile dayalı azınlık, azınlık dili kavramları bulunmaktadır.

Ballar'a göre, çekince koymak suretiyle Sözleşme'nin kabul edilmesi yarardan çok çelişki doğurmuştur. Çünkü varolan kavramları dışlayarak, yok sayarak bir yere varılamaz, Ayrıca entegre bir dünyaya gidilirken çelişkilerden kaçınmak gerekmektedir. Sözleşme'nin bir bütün olarak ele alındığında yararlı ve işlevsel olacağı düşünülmelidir.³²

20 Kasım 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kabul edilen

²⁹ BALO, 2009, s. 169

³⁰ TEKİN, Uğur, "Almanya Örneğinde Çocuk Adalet Sistemi", **Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklar**, (editörler: ULUDAĞ, Şener vd.), Polis Akademisi Yay., Ankara, 2009, s. 286

³¹ BALO, 2009, s. 170

³² BALLAR, Suat, **Çocuk Hakları**, Beta Yay., İstanbul, 1998, s. 281

“Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi”ne dayanmaktadır.³³ Kuralları kesinlikten uzak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi, üst yargısal bir başvuru makamı öngörmeyen Sözleşme, Anayasanın 90. Maddesi uyarınca iç hukukta doğrudan uygulanmaktadır ve yasa ile değiştirilemez nitelik taşımaktadır. Yargıtay ve Danıştay dairelerinin kararları da bu yöndedir. Sözleşme, Anayasanın yorumlanmasına ışık tutan dolaylı bir yürürlük gücü taşımaktadır.³⁴

III. Çocuk Haklarının Anayasalar Açısından Değerlendirilmesi

Öncelikle belirtilmesi gereken bir husus şudur ki: anayasalarda “herkes” “hiç kimse” vb. şekilde ele alınan haklar da özelliklerine göre (yaşama hakkı, mülkiyet hakkı vb.) çocukların haklarının bir parçasını oluşturmaktadır. Ancak, klasik insan haklarının yanında, “salt çocuklara özgü” olan, “salt çocuk yararına özgü” hakların da Anayasal güvenceye kavuşturulması günümüz hukuku açısından önem kazanmaktadır.³⁵ Özellikle anayasalar açısından değerlendirme konusu olarak ele aldığımız haklar da “salt çocuklara özgü” olan, “salt çocuk yararına özgü haklar”dır.

Bilindiği üzere aile, toplumun ana direğidir. Çocuğun düşünmeyi, uyumlu ilişkileri, kültür normlarını, değerleri ve karakter özelliklerini öğrendiği ilk yer ailedir.³⁶ Çocuğun ilk sosyalleşme süreci ailede gerçekleşir. Aile içindeki uyum, çocuklara ve onların başarılarına da yansır. Aile içindeki olumsuzlukların en fazla çocukları etkilediği de genel kabul gören bir düşüncedir.³⁷ Aile içindeki şiddetin özellikle

³³ EVLİYAOĞLU, Selçuk Abdullah, “Çocuk Hakları Bakımından Anayasal Güvence Sorunu”, **I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı -2**, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul, 2001, s. 45

³⁴ BALO, 2009, ss. 170-171

³⁵ EVLİYAOĞLU, 2001, s. 45

³⁶ ERTUĞRUL, Halit, **Ailede ve Okulda Çocuk Eğitimi**, Nesil Yay., 32. Baskı, İstanbul, 2009, s. 16

³⁷ SAĞLAM, Mehmet, ve ARAL, Neriman, “Boşanma Sürecinde Olan Ailelerdeki Çocukların Aile Algılarının Resimler Aracılığı İle İncelenmesi”, **I.**

çocuklar üzerinde travmaya kadar uzanan olumsuz etkileri olmaktadır.³⁸ Aile içi şiddete maruz kalan çocukların çok az bir kısmının yasal yollara başvurduğu bilinmektedir.³⁹ Çocuk suçluluğunun kökenine inildiğinde de ailesel etkenlerin önemli olduğu görülmektedir. Çünkü ana-baba tutum ve davranışları çocuk için bir özdeşim modelidir.⁴⁰

Yukarıda belirttiğimiz üzere çocukların gelişimi ve çocuk haklarının sağlanması açısından aile müessesesi oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle birçok anayasa çocuk hakları konusunu aile başlığı altında düzenlemiştir.

Özellikle İrlanda Anayasası diğer anayasalardan oldukça farklı şekilde aile üzerinde durmaktadır. Aileyi tüm pozitif hukuk kurallarının öncesinde ve üstünde kabul etmekte ve boşanmayı da oldukça zorlaştırmaktadır. 42. maddesinin son fıkrasında Ebeveynlerin çocuklarına karşı görevlerini yerine getirmede başarısız olduğu istisnai durumlarda, Devletin çocuğun tabii ve sürekli haklarını gözeterek, ebeveynlerin yerini doldurmaya çaba göstereceği ifade edilmektedir.

Portekiz Anayasası çocuk hakları ile ilgili düzenlemeyi “Aile, evlilik ve babalık tayini” başlığı altında ele almıştır. Söz konusu 36. maddenin 4. fıkrası evlilik dışı doğan çocukları ayrımcılıktan korumakta, 5. fıkrası da ebeveynlerin çocuklara bakma ve eğitme hakkını düzenlemektedir. 6. fıkra ise adli makamların kararı ve ebeveynlerin çocuklara karşı temel ödevlerinin yerine getirmeme durumları hariç çocukların ebeveynlerinden ayrı bırakılamayacağını belirtmektedir.

Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı -2, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul, 2011, ss. 292-293

³⁸ KARABABA, Mehmet, “Aile İçi Şiddetin Psiko-Sosyolojik Temeller Işığında Hukuki Açıdan Değerlendirilmesi”, **Hukuk Atlası (Hakemli Hukuk Bilimi) Dergisi**, Yıl: 1 Sayı: 3, Denizli, 2011, s. 55

³⁹ İÇLİ, Tülin, GÜNŞEN, **Çocuk Suç ve Sokak**, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, I. Basım, Ankara, 2009, s. 141

⁴⁰ TEMEL, Z., Fulya ve BAYRAKTAR, Vedat, “Çocukları Suça İten Ailesel Nedenler”, **Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklar**, (editörler: ULUDAĞ, Şener vd), Polis Akademisi Yay., Ankara, 2009, ss. 215-216

Federal Almanya Anayasası evlilik, aile ve evlilik dışı çocuklar başlıklı 6. maddesinde diğer anayasalarda yer alan benzer hükümleri esas almıştır. Bunlar, ailenin korunması, çocukların bakım ve eğitiminde ana babanın hak ve yükümlü olması, çocukların velilerin elinden hangi durumlarda alınacağı ve evlilik dışı çocukların eşitliğidir.

İtalya Anayasası Ahlaki ve Toplumsal İlişkiler Başlıklı İkinci Bölümünde çocuk haklarını aile ile birlikte ele almış 29 ve 31. maddelerde aile kurumunu ele alırken 30. maddesini çocuklara tahsis etmiştir. Bu madde de “Evlilik bağı dışında doğmalar bile, çocuklarını desteklemek, eğitmek ve öğretmek ana babaların hakkı ve ödevidir.” Görünüşte çocuklar için yapılmış bir düzenleme olarak karşımıza çıkan bu düzenleme kanaatimize göre aslında evlilik dışı ilişkileri meşrulaştırmakta ve bu ilişki içinde çocukları düşünmeden sorumsuzca cinsel ilişkiye giren erkek ve kadınların bu ilişkilerden doğan çocuklar üzerindeki haklarını ele almaktadır. Elbette bu çocukların ana va babalarından uzak tutulması gibi bir düşüncenin içinde değiliz. Ancak söz konusu düzenleme özellikle çocuk hakları ve çocuk zaviyesinden öyle ele alınmalı ki sorumsuzca davranışlar meşrulaştırılmasın ve bu sorumsuzca davranışlar özendirilmesin. Yani evlilik dışı ilişki yaşayan insanlar anayasa bile bu ilişkiden doğacak çocuklar üzerinde aynen evlilik içindeki ilişkide tanınan haklara sahip olduğumu söylüyor, dolayısıyla yaptığım şeyler beni ilgilendirir diyerek açık bir şekilde bu işlemi özendirir bir tutum içine girmemelidir. Özellikle burada vurgu aile kurumuna ve bir çocuk hakkı olarak değerlendirilmesi gereken aile içinde çocuğun yetiştirilmesi hakkına yapılmalıdır.

Ana babaların yetersiz kalması durumunda çocuklarla ilgili ödevlerin kanunla düzenleneceğini belirten fıkranın hemen ardından gelen bir diğer fıkrada da evlilik dışı çocuklarla evlilik içinde doğmuş çocuklar uyumlu hale getirilmektedir.

Ayrıca Ekonomik İlişkiler başlıklı 3. Bölümünün 37. maddesi “... Çalışma koşulları, kadınların aile içindeki esas rollerini yerine getirmelerine izin vermeli, anne ve çocuk için özel uygun koruma sağlamalıdır. ” şeklindedir. Kanaatimize göre bu düzenlemenin bir

anayasa hükmü olarak ele alınması oldukça yerinde bir tutumdur. Özellikle ülkemizde çalışan kadınların bulunduğu ailelerin çalışmayan kadınların bulunduğu ailelere göre, eğitim düzeyi ve maddi olanaklar açısından daha iyi bir durumda olduğu bilinmektedir. Nedense bu aileler çalışma koşulları nedeniyle çocuk yapmaktan kaçınırken, çalışmayan kadınların bulunduğu aileler daha çok çocuk yapmaktadırlar. Bu durumda eğitilmiş ve maddi durumu iyi olan ailelerde ki çocuk oranı düşük, eğitim düzeyi ve maddi durumu daha kötü olan ailelerdeki çocuk oranları oldukça yüksek olmaktadır. Bu ise devletler ve toplum tarafından istenebilir bir durum değildir. İşte bu yanlışlığın giderilmesi adına çalışma koşullarının kadınların aile içindeki rollerini yerine getirmelerine imkan tanıyan bir şekilde getirilmesi, çocuk ve anne birlikteliğinin bu aileler için sağlanması ve desteklenmesi gerekir. Çünkü kanaatimize göre bilhassa başlangıç döneminde çocuk haklarının belki de en başında anne ile birlikte olma, annenin ilgisini isteme ve görme hakkı gelmektedir. Bu hakkın süresi ne kadar uzun tutulursa hem çocuk, hem anne, hem de toplum kazançlı çıkacaktır.

İspanya Anayasası da çocuk hakları açısından aileyi önemli gördüğünü belirtircesine “Ailenin ve Çocukların Korunması” başlıklı 39. maddesinde çocuk haklarını düzenlemiştir. Söz konusu maddenin 2. fıkrası “...soyuna ve annelerin evlilik durumlarına bakılmaksızın, kanun önünde eşit olan çocukların tam korumasının sağlanacağını” ifade ederek evlilik içi ya da evlilik dışı doğan çocukların eşit olduğunu belirtmiştir. 3. fıkrası ise ebeveynlerin reşit oluncaya kadar yardım yapmasını hüküm altına almıştır.

Ancak İspanya Anayasasını değerlendirdiğimiz diğer anayasalardan ayıran en temel özellik son fıkradadır. Çünkü Anayasa “Çocuklar, haklarını güvence altına alan uluslararası anlaşmaların sağladığı korumadan da yararlanır” şeklinde çocuk hakları konusundaki uluslararası anlaşmalara açık bir atıfta bulunmaktadır. Anayasamızın 90. maddesinde de benzer bir atıf söz konusudur. Ancak temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmelerin iç hukuktaki yeri farklı bir konu başlığı olduğu için burada bu duruma değinmekle yetineceğiz.

Polonya Anayasası 48. maddesinin 2. fıkrasında ebeveynlik hakkından mahrumiyet veya sınırlamayı düzenlemiştir. Ayrıca 68. maddesinde de kamu makamlarının çocuklara özel sağlık hizmeti sağlayacağı ve onlar arasında kültür fiziğın gelişimine destek olacağı ifade edilmiştir. 71. madde ilk fıkrasında çok çocuklu veya tek ebeveynli ailelerin kamu makamlarından özel yardım alma hakkına sahip olduğunu belirtirken ikinci fıkrasında annelerin doğumdan önce ve sonra özel yardım alma hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir.

Asıl çocuk haklarını güvence altına aldığını açıklayan 72. madde çocukların şiddet, zulüm, istismar ve ahlaki zayıflatan fillere karşı korunmasını düzenlemekte, ebeveyn bakımından, yoksun çocukların bakım ve yardım haklarını ele almakta, çocuk haklarının tesisinde çocuğun görüşlerinin dikkate alınacağını ifade etmektedir. Ayrıca çocuk haklarını sağlamak üzere Çocuk Hakları Komiseri kurumunun yasa ile düzenleneceğini hüküm altına almaktadır.

Yunanistan Anayasası çocuk haklarından bahsettiği 21. maddesinin ilk fıkrasında çocuk açısından ailenin önemini vurgulamakta, ikinci fıkrasında çok çocuklu ailelerin ve yetimlerin devletin özel ilgisinden yararlanacağını ifade etmektedir. Nüfus politikasını belirlemek ve uygulamakla devleti görevlendirmektedir.⁴¹

Azerbaycan Anayasası “Aile ve Devlet” başlıklı 17. maddesinde çocukların bakım ve terbiyesinin ana ve babanın görevi olduğunu ve devletin bu görevi kontrol edeceğini belirtirken, 34. maddesinde nikah ve aile üzerinde durmaktadır. Ayrıca devletin çok çocuklu ailelere yardım edeceğini belirtmektedir. Çocukların ana ve babalarına karşı saygı göstermelerini ve çalışma gücü olmayan ebeveynler için bakımlarını üstlenmelerini de esas almaktadır.⁴²

Hollanda Anayasasının 7. maddesinin 3. fıkrasında “ ... On altı yaşından küçüklere gösterilecek yayınlar, ahlaki değerlerin korunması

⁴¹ TUNÇ, Hasan, **Türkiye’ye Komşu Devletlerin Anayasaları**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, ss. 234-235

⁴² TUNÇ, 2008, ss. 119-123

amacıyla kanunla düzenlenebilir” hükmü dışında aile ve çocuk hakları ile ilgili anayasal bir düzenleme bulunmamaktadır.

Gürcistan Anayasasının 36. maddesi çocuk hakları konusunda ki en az düzenlemeyle başı çekmektedir. “Anne ve çocuğun hakları kanunla korunur.”⁴³ Anayasa da bu hüküm bulanmasa bile anne ve çocuğun haklarının korunacağı bunun da kanunla olacağı açıktır. Dolayısıyla Gürcistan Anayasasında çocuk hakları açısından yeni anayasa için referans alınabilecek bir düşüncenin bulunmadığı söylenilebilir.

Bulgaristan Anayasasının çocuk hakları ile ilgili düzenlemeleri farklı maddelerde yer almaktadır. 14. maddesi “... çocuklar devletin ve toplumun korumasından yararlanır” derken 47. maddesi çocukların reşit olana kadar yetiştirilmesi ve büyütülmesini ebeveynlerin bir yükümlülüğü olarak belirtmektedir. Aynı madde de “evlilik dışı doğan çocuklarla evlilik içinde doğan çocukların eşit haklara sahip oldukları” ifade edilirken “kimsesiz çocukların devletin ve toplumun koruması altında olduğu” söylenmektedir.⁴⁴

28 Aralık 2005 tarihli Irak Cumhuriyeti Anayasasındaki çocuk hakları ile ilgili hüküm 29. maddededir.⁴⁵ Azerbaycan Anayasasındaki hükme oldukça benzemektedir. Çocukların anne ve babaları üzerinde eğitim, öğrenim, bakım ve korunma hakkı olduğunu belirten bu hüküm anne ve babalarında özellikle ihtiyaç duyduklarında, sakat kaldıklarında ve yaşlandıklarında çocuklarının kendilerine saygı göstermelerini ve bakımlarını üstlenmelerini ana baba hakkı olarak düzenlemektedir. Kanaatimize göre, toplumumuzun örf ve adetine ve karşılıklı hak anlayışına da oldukça uygun bir düzenlemedir.

IV. Türk Anayasa Hukukunda Çocuk Kavramı

Anayasanın Cumhuriyetin temel nitelikleri arasında saydığı sosyal devlet ilkesi çocuk hakları bakımından önemli bir ilkedir.

⁴³ TUNÇ, 2008, s. 45

⁴⁴ TUNÇ, 2008, ss. 167-173

⁴⁵ TUNÇ, 2008, s. 292

Çocuklar korunmaya muhtaç insanların başında gelmektedir. Sosyal devlette kendi kendisine yetemeyen bireylerin ve korunmaya muhtaç olanların yanında olduğu için çocukların yanındadır ve yardımına hazırdır.

1982 Anayasasını değerlendirirken 2010 öncesi ve 2010 sonrası olmak üzere ikili bir ayrıma gitmek gerekmektedir. 2010 Anayasa değişikliği ile Anayasanın 10. maddesine “Çocuklar için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.” ilavesi ile çocuklar hakkında pozitif ayrımcılık anayasal dayanağa kavuşturulmuştur.

Ancak Kaboğlu'na göre, çocuklar lehine kayda değer bir ilerleme sağlamak için “pozitif ayrımcılık” ölçütünün açık bir şekilde kullanılması daha yararlı olacaktır.⁴⁶

1982 Anayasasının ilk metninde 41. madde “Ailenin Korunması” başlığını taşımaktayken, 2010 değişikliği ile başlık” olarak değiştirilmiştir. Bu durum yasa koyucunun çocuk haklarını özel olarak tanıdığının açık bir göstergesidir. Ancak bu tanıma diğer demokratik anayasaların çoğunda olduğu gibi aile kavramı içinde ele alınan bir tanımadır. Oysa literatüre baktığımızda yeni ve daha dikkat çeken akım, çocuk haklarına özgü bir başlık altında çocuk haklarının düzenlenmesi yönündedir.

“Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları” başlıklı 41. maddede 1982 Anayasasının ilk metninin ikinci fıkrasında yer alan; “Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.” şeklindeki hükmün kalması ya da değişikliğe uğramaması kanaatimize göre doğru bir yaklaşım olmamıştır. Özellikle “aile planlaması” hükmü toplumumuzda çok çocuk yapmaktan kaçınma olarak değerlendirilmektedir.⁴⁷ Nüfus planlamasının 1982

⁴⁶ KABOĞLU, İbrahim Ö., **Değişiklikler Işığında 1982 Anayasası Halk Neyi Oylayacak**, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2010, s. 257

⁴⁷ Hasan Celal Güzel'in birçok yerde açıkladığı üzere nüfusumuzun fazla olmasını istemeyen kesimlerin Bülent Ulusu Hükümetinin programına

Anayasasında yer almasının bu durumla bağlantılı olduğu da düşünülmesi gereken bir durumdur.

Yukarıda ele aldığımız birçok devlet çok çocuk politikasını anayasal olarak düzenler ve çok çocuklu ailelere yardımı esas alırken 1982 Anayasasının aile planlaması üzerinde durması çelişir bir durumdur. Elbette kendisi zor geçinen anne babaların sorumsuz bir şekilde çok çocuk yapmalarını savunuyor değiliz. Ancak bu hükmün bilhassa maddi sıkıntısı olmayan ve eğitim düzeyi yüksek ailelerin uyguladığı bir hüküm olarak kalması konunun tartışılmaya değer olduğunu göstermektedir. Ayrıca Anayasada çok çocuk ya da az çocuk dayatması yerine madden ve manen sağlıklı şekilde yetiştirilecek kadar çocuk olarak düzenlenmesinin daha yararlı olacağı kanaatindeyiz.

2010 değişikliği ile gelen “Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.” hükmü önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Çünkü, “çocuğun yüksek yararı”, “çocuk yararının önceliği” ya da “birinci öncelik ilkesi” Sözleşmenin de temel ilkelerindedir. Bu ilke çocuğun menfaati ile ana baba, toplumsal ya da bireysel başka menfaatlerin çatışması durumunda çocuğun menfaatine öncelik tanınmasını ifade etmek için kullanılır.⁴⁸ Hükümetler bu “yüksek yarar” gereğince çocukların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının yanında medeni ve siyasi haklarını da korumakla yükümlü olmaktadır.⁴⁹ Yeni Anayasada bu ilke göz önünde tutulmalıdır.

Son yıllarda gen teknolojisinde yaşanan gelişmelerde çocuk hakları açısından önemli bir yer edinmektedir. İleride doğacak çocuğun haklarını koruma adına, çocuğun üstün yararı ilkesi çerçevesinde düzenlemeler yapılmalıdır. Biyolojik ana babanın gizlenmesi, ciddi bir yaşam beraberliği oluşturmayan kişilerin geçici bir hevesle çocuk sahibi

konulması için ısrarla üzerinde durdukları ve bunu başardıkları ifade edilmektedir.

⁴⁸ AKYÜZ, 2010, ss. 7-8; ERDOĞAN, 2011, s. 196

⁴⁹ TEKİN, 2009, s. 285

olması, ölüm sonrası döllenme gibi, çocuğun kimlik ve kişilik oluşmasına son derece zararlı olan davranış ve isteklere izin verilmemelidir. Çocuğun daha doğmadan anasız ya da babasız yetişmesi sonucunu doğuracak bu tür eylemlerin bir çocuk için en temel haklardan olan ana babaya sahip olma hakkını elinden aldığı unutulmamalıdır.⁵⁰

2010 değişikliği ile Anayasaya eklenen “Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.” cümlesi de oldukça yerinde bir düzenleme olarak kabul edilmektedir. Ancak, şiddet ve istismara karşı kitle iletişim araçlarının rolüne direkt olarak atıf yapılması da düşünülebilir.

Anayasanın 50. maddesi “küçükler çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” demektedir. 61. madde de 4. fıkrasında “Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır.” diyerek çocuk hakları konusunda devlete önemli bir görev vermektedir. Yine 141. madde de “küçüklerin yargılanmasında kanunla özel hükümler konulur.” denilerek çocukların yargılanmasında çocukların yararı doğrultusunda kanuni düzenlemeler yapılmasını emretmektedir.

Ancak, Çocuk Hakları Sözleşmesine Türkiye'nin koymuş olduğu çekince alanının 2010 Anayasa değişikliği ile daraltılmamış olması, kimilerine göre çocuk hakları konusunda kısmi bir iyileştirme ile yetinilmiş olduğu değerlendirilmesine de neden olmaktadır.⁵¹

V. SONUÇ

Çocuk hakları açısından değerlendirdiğimiz tüm anayasalar içerisinde eksik olarak gördüğümüz çocuk sevgisini taşıyan bir anayasa ruhunun eksikliğidir. Kanaatimize göre anayasaların bir ruhu vardır. Nasıl ki literatürde 1982 Anayasasının ilk metni askeri vesayetçi bir ruh taşımakla suçlanmışsa yeni anayasanın da toplumsal hoşgörüyü ve sevgiyi yansıtan ve vatandaşlarına karşı merhamet ve şefkati içinde barındıran bir ruhla yoğrulmuş olması faydalı olacaktır. Bu bakımdan da

⁵⁰ SEROZAN, 2005, s. 22

⁵¹ KABOĞLU, 2010, s. 256

“çocuk hakları”nın yeni anayasada doyurucu bir şekilde ve kendi başlığı altına düzenlenmesi bu ruhun tesisine hizmet edecektir. Çocuk sevgisini taşıyan bir anayasa ruhu, karşılaştırmalı anayasa hukuku açısından da yeni anayasanın üstünlük göstergelerinden biri olacaktır. Ayrıca yetimlerin devletin özel ilgisinden yararlanacağı da ifade edilmelidir.

Özellikle ülkemizde çalışan kadınların bulunduğu ailelerin çalışmayan kadınların bulunduğu ailelere göre, eğitim düzeyi ve maddi olanaklar açısından daha iyi bir durumda olduğu bilinmektedir. Nedense bu aileler çalışma koşulları nedeniyle çocuk yapmaktan kaçınırken, çalışmayan kadınların bulunduğu aileler daha çok çocuk yapmaktadırlar. Bu durumda eğitilmiş ve maddi durumu iyi olan ailelerde ki çocuk oranı düşük, eğitim düzeyi ve maddi durumu daha kötü olan ailelerdeki çocuk oranları oldukça yüksektir. Bu ise devletler ve toplum tarafından istenebilir bir durum değildir.

İşte bu yanlışlığın giderilmesi adına İtalyan Anayasasında olduğu gibi çalışma koşullarının kadınların aile içindeki rollerini yerine getirmelerine imkan tanıyan bir şekilde getirilmesi, çocuk ve anne birlikteliğinin bu aileler için sağlanması ve desteklenmesi gerekir. Çünkü kanaatimize göre bilhassa başlangıç döneminde çocuk haklarının belki de en başında anne ile birlikte olma, annenin ilgisini isteme ve görme hakkı gelmektedir. Bu hakkın süresi ne kadar uzun tutulursa hem çocuk, hem anne, hem de toplum kazançlı çıkacaktır. Çalışan kadınların da en az çocuklar kadar bu birliktelik haklarıdır ve kadınların çalışma koşullarının bu doğrultuda düzenlenmesi gerekir.

1982 Anayasasının farklı maddelerinde ele alınan çocuk hakları ile ilgili düzenlemelerin Çocuk hakları başlığını taşıyan madde de ele alınması daha yararlı olacaktır.

Aile planlaması ile ilgili hüküm yeni anayasada yer almamalıdır. Bir çok devlet çok çocuk politikasını anayasal olarak düzenler ve çok çocuklu ailelere yardımı esas alırken 1982 Anayasasının aile planlaması üzerinde durması anlaşılır bir durum değildir. Elbette kendisi zor geçiren anne babaların sorumsuz bir şekilde çok çocuk yapmalarını savunuyor

değiliz. Ancak bu hükmün bilhassa maddi sıkıntısı olmayan ve eğitim düzeyi yüksek ailelerin uyguladığı bir hüküm olarak kalması konunun tartışılmaya değer olduğunu göstermektedir.

Ayrıca Anayasada çok çocuk ya da az çocuk dayatması yerine madden ve manen sağlıklı şekilde yetiştirilecek kadar çocuk düşüncesinin esas alınmasının daha yararlı olacağı kanaatindeyiz. Sonuç olarak çocuk hakları başlıklı madde önerimiz aşağıdadır.

Devlet yetkisini kullananlar başta olmak üzere herkes çocuk sevgisini ve çocuk haklarını gözetmekle yükümlüdür. Anne veya babasız çocuklara yaklaşımda anne - baba özeni göstermek esastır.

Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır.

Küçükler, çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. Küçüklerin yargılanmasında kanunla özel hükümler konulur.

Çocuk haklarının üstünlüğü ve çocuğun anneyle birlikteliğine dayalı gelişimi esastır. Kadınların çalışma koşulları bu esaslar doğrultusunda düzenlenir.

Her anne - baba çocuklarının haklarını kendi haklarından üstün tutmakla yükümlüdür.

KAYNAKLAR

AKINCI, Füsün SOKULLU, (2011), Kriminoloji ve Çocuk Açısından Çocuk İhmali ve İstismarı, I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı -2, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul.

AKINCI, Şahin, (2011), Roma Hukuku Dersleri, Sayram Yay., Konya.

AKYÜZ, Emine, (2010), Çocuk Hukuku (Çocukların Hakları ve Korunması), Pegem Akademi Yay., Ankara.

AKYÜZ, Emine, (2011), “Çocuk Hukukunun Gelişimi ve Çocuk Koruma Sisteminin Değerlendirilmesi”, I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı -2, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul.

AYZÖĞ, Duygu, (2008), “Öğrencilerin Çocuk Haklarını Algılama Düzeyleri İle Başarıları Arasındaki İlişki”, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

BALLAR, Suat, (1998), Çocuk Hakları, Beta Yay., İstanbul.

BALO, Solmaz Yusuf, (2009), Uluslararası İlkeler Işığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması, Seçkin Yay., İkinci Baskı, Ankara.

BOĞA, Mehmet, (2011), “Çocuk Suçluluğunun Sosyo-Ekonomik Sebepleri ve Önlenmesi İçin Alınması Gereken Tedbirler”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

CİN, Halil, ve AKYILMAZ, Gül, (2011) Türk Hukuk Tarihi, Sayram Yay., 4 Baskı, Konya.

DEMİR, Abdullah, (2011), Türk Hukuk Tarihi, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.

EĞRİBEL, Ertan, (2011), “Türkiye Çocuk Hakları İçin Önsöz Yerine: Mevcut Düzen İçinde Uygarlık Dışı, Uluslar Ötesi Yeni Bir Kategori Olarak Çocukluk Mu? Yoksa Uygarlık Krizini Aşacak Yeni Bir Dünya Mı?”, I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı -2, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul.

ERDOĞAN, Oktay, (2011), Çocuk Hakları, Acar Basım, İstanbul.

ERTUĞRUL, Halit, (2009), Ailede ve Okulda Çocuk Eğitimi, Nesil Yay., 32. Baskı, İstanbul.

EVLİYAOĞLU, Selçuk Abdullah, (2011), “Çocuk Hakları

Bakımından Anayasal Güvence Sorunu”, I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı -2, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul.

FRANKLİN, Bob, (1993), Çocuk Hakları, (Çev: TÜRKER, Alev), Ayrıntı Yay., İstanbul.

İÇLİ, Tülin, GÜNŞEN, (2009), Çocuk Suç ve Sokak, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, I. Basım, Ankara.

İNAN, Ali Naim, (1968), Çocuk Hukuku, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi YAY., İstanbul.

KABOĞLU, İbrahim Ö., (2010), Değişiklikler Işığında 1982 Anayasası Halk Neyi Oylayacak, İmge Kitabevi Yay., Ankara.

KARABABA, Mehmet, (2011), “Aile İçi Şiddetin Psiko-Sosyolojik Temeller Işığında Hukuki Açından Değerlendirilmesi”, Hukuk Atlası (Hakemli Hukuk Bilimi) Dergisi, Yıl: 1 Sayı: 3, Denizli.

MOROĞLU, Nazan (2003), “Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları”, Türkiye’de ve Dünya’da Çocuk Hakları, Alman Liseliler Kültür ve Eğitim Vakfı Yay, İstanbul.

POLAT, Oğuz, (1997), Çocuk ve Hakları, Analiz Yay., İstanbul.

SAĞLAM, Mehmet, ve ARAL, Neriman, (2011), “Boşanma Sürecinde Olan Ailelerdeki Çocukların Aile Algılarının Resimler Aracılığı İle İncelenmesi”, I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı -2, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul.

SAYITA, Sevgi Usta, (1996), Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile (Kişi) Yanına Verilmesi, Filiz Kitabevi Yay., İstanbul.

SEROZAN, Rona, (2005), Çocuk Hukuku, Vedat Kitapçılık Yay., İkinci Bası, İstanbul.

TEKİN, Uğur, (2009), “Almanya Örneğinde Çocuk Adalet Sistemi”, Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklar, (editörler: ULUDAĞ, Şener vd.), Polis Akademisi Yay., Ankara.

TEMEL, Z., Fulya, ve BAYRAKTAR, Vedat, (2009), “Çocukları Suça İten Ailesel Nedenler”, Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklar, (editörler: ULUDAĞ, Şener vd.), Polis Akademisi Yay., Ankara.

TUNÇ, Hasan, (2008), Türkiye’ye Komşu Devletlerin Anayasaları, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

YILMAZ, Ejder, (2011), Hukuk Sözlüğü, Yetkin Yay., Ankara.

YURTCAN, Erdener, (2006), Çocuk Koruma Kanunu ve Yorumu, Kare Yay., Ocak İstanbul.

YURTSEVER, Müge, (2009), “Ebeveyn Çocuk Hakları Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Anne-Babaların Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi” Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.